Keturiuose iš tyrinėtų kapų prie mirusiųjų rasti geležiniai medinėmis kriaunomis 16—23 cm ilgio peiliai ir įvairaus dydžio bei formos geležinės sagtelės. Vienoje duobėje mirusysis buvo palaidotas mediniame karste. Be keturių žalvarinių juostinių žiedų, iš kurių vienas buvo su akute, jokių kitų daiktų šiame kape nerasta. Kitame kape aptikta 3 sunykę žalvariniai auskarai ir žalvarinis juostinis žiedas. Trečiame kape rasta mažytė geležinė sagtelė ir sidabrinė moneta (Aleksandro denaras). Vienas kapas (vaiko) neturėjo jokių įkapių. Iš atsitiktinių radinių pažymėtina sudegusios žalvarinės vytinės antkaklės fragmentas, pasaginė cilindriniais galais segė iš plokščios žalvarinės vielos, žalvarinis karoliukas ir dvi žiestų puodų šukės. Viena šukė puošta vertikaliomis keturkampėmis duobutėmis (stulpeliai sudaryti iš 3 duobučių), kita — horizontalia banguota linija.

Kaip atsitiktiniai radiniai iš Mankaviškių kapinyno į Kauno Valstybinį istorijos muziejų pateko du kalavijai (vienas dviašmenis, kitas — vienašmenis), plačiaašmenis pentinis kirvis, du įmoviniai ietigaliai, Prūsijos 1626 m. solidas, Lietuvos—Lenkijos 1623 m. solidas ir kt.

Taigi, remiantis kasinėjimo metu rastomis įkapėmis bei atsitiktiniais radiniais, Mankaviškių kaimo kapinynas galėtų būti datuotas XIII—XVII amžiais.

SKREBINŲ SENKAPIO (JONAVOS RAJ.) TYRINĖJIMAI 1970 M.

VYTAUTAS URBANAVIČIUS

Senkapis yra apie 10 km į vakarus nuo Jonavos, prie pat kelio Jonava—Skrebinai. Tai maždaug 20×20 m didumo kalva, tiksliau tik kalvos viršūnė, kuri ir buvo saugoma kaip archeologinis paminklas. Visa kita kalvos dalis neseniai dar buvo ariama. Kažkada arta ir minėtoji kalvos viršūnė, tik po to, kai ariant buvo aptikta žmonių bei arklių kaulų ir įvairių metalinių daiktų, žemę dirbti šioje vietoje uždrausta. 1970 m. pavasarį Jonavos miškų ūkis, kuriam dabar priklauso žemė, ant kalvos pasodino mišką. Senkapį reikėjo ištirti, kol medžių šaknys nespėjo suardyti kapų.

1970 m. rugpiūčio mėn. LTSR Mokslų akademijos Istorijos institutas ištyrė visą išlikusią kalvos viršūnę bei aplink ją esančią arimo dalį. Pietų, rytų bei šiaurės pusėje rastos senkapio ribos. Į vakarus nuo kalvos aptikti vėlyvi, daugiausia be įkapių, kapai, archeologiniu požiūriu nieko naujo neduodantys, todėl kasinėjimai šioje dalyje nutraukti.

Senkapyje iškastas 490 m^2 plotas, aptikta 153 nedegintų žmonių kapai bei 1 žirgo kapas. Be to, rasta daug daiktų iš suardytų kapų. Dalis tų daiktų apdegę — matyt, iš sudegintų žmonių kapų. Pastarieji kapai suardyti, kasant duobes nedegintų žmonių kapams, kurių daugelis datuoti XVI—XVII amžių monetomis. Mirusiųjų griaučiai aptikti visai negiliai, kartais pačiame žemės paviršiuje. Dažnai po jais aptikti kiti, kiek ankstyvesni nedegintų mirusiųjų kapai, kurių duobių gylis taip pat nesiekė nė 1 m nuo dabartinio žemės paviršiaus. Dalis kapų, be abejo, suardyta, dirbant žemę. Taigi nustatyti pirminį palaidojimo gylį dabar nebeįmanoma, kadangi kalvos viršūnė ilgą laiką buvo lyginama plūgu.

Nedeginti mirusieji palaidoti mediniuose karstuose, kurių daugelis sukalti geležinėmis kaltinėmis vinimis; kape Nr. 58 aptikti dar ir geležiniai karsto sutvirtinimai. Karstai padirbti iš ąžuolo arba spygliuočių. Dauguma mirusiųjų guldyti galvomis į pietvakarius ir tik nedaugelis kitomis kryptimis (kapuose Nr. 37, 81, 103, 115 — į pietus, kape Nr. 27 — į šiaurę, kapuose Nr. 47 ir 77 — į pietryčius).

Beveik visi mirusieji palaidoti aukštielninki, ištiestomis kojomis, tik kape Nr. 65 — ant kairiojo šono. Rankų padėtis įvairi.

Chronologiniu atžvilgiu kapus būtų galima suskirstyti į dvi grupes: XIII—XV amžių kapai ir XVI—XVII amžių kapai. Pirmajai grupei skirtini visi sudegintų ir dalis nedegintų žmonių kapai bei žirgų kapai. Antrajai grupei priklausytų likusi dalis nedegintų žmonių kapų.

Apie sudegintų žmonių kapus konkrečių duomenų nėra, kadangi tie kapai suardyti. Juose rastieji daiktai labai panašūs į ankstyvesniuosiuose nedegintų žmonių kapuose rastuosius daiktus. Laidosenos požiūriu skirtumo tarp abiejų chronologinių grupių kapų nepastebėta.

Nedaug skiriasi jie ir įkapėmis. Tik pirmosios grupės vyrų kapuose rasta ginklų — ietigalių ir kirvių, tuo tarpu antrosios grupės kapuose jų jau neaptikta. Skrebinų senkapis įkapių atžvilgiu apskritai nėra turtingas. Daugiau rasta tik peilių, diržų ir jų dalių bei monetų. Netgi moteriškų papuošalų čia aptikta mažiau, negu daugelyje kitų to paties laikotarpio Lietuvos senkapių. Iš moterų kapų įkapių gausumu išsiskiria kapas Nr. 134. Ant mirusiosios galvos čia rastas metalinis apgalvis, prie galvos žalvarinė apskrita skardinė segė, prie juosmens peilis, du žalvariniai žvangučiai, žalvarinis ažūrinis raktas, pakabutis — amuletas iš žvėries nago, ant piršto žalvarinis žiedas. Kitas — pauksuotas — žiedas rastas ant krūtinės.

Iš vyrų kapų paminėtinas kapas Nr. 11, kuriame rastas geležinis ietigalis, kirvis, peilis, galąstuvas, skiltuvas ir gabalėlis titnago.

Savo formomis Skrebinų senkapyje rastieji daiktai iš esmės nesiskiria nuo kituose to paties laikotarpio Lietuvos senkapiuose rastų daiktų.

Kirviai aptikti tik penkiuose XV a. kapuose. 4 kapuose jie rasti prie mirusiųjų šlaunikaulių, žemiau dubens kaulų ir 1 kape — kairėje galvos pusėje. Tai dviejų tipų kirviai: vieni masyvūs, jų ašmenys ištęsti koto link, skylė kotui trikampė; kiti — skliuto formos su apskritomis skylėmis kotui. Kape Nr. 72 rastas miniatiūrinis grubiai nukaltas kirvis. Jo ilgis 8,7 cm, ašmenų plotis 5,3 cm.

Gausiausią radinių grupę Skrebinų senkapyje sudaro **peiliai.** Jų rasta 71 kape; tatai sudaro 46,4% bendro nedegintų mirusiųjų kapų skaičiaus. Su peiliais laidoti ir vyrai, ir moterys, ir vaikai. Pagal konstrukciją peiliai dvejopi — įtveriamieji ir kriauniniai. Įtveriamųjų peilių rasta ir sudegintų, ir nedegintų mirusiųjų kapuose nepriklausomai nuo chronologijos, o kriauninių — tik vėlyvesniuose nedegintų mirusiųjų kapuose. Dažniausiai peiliai aptikti mirusiųjų juosmens srityje.

Skiltuvų rasta tik 5 vyrų kapuose, dažniausiai prie mirusiųjų juosmens. Dar 3 skiltuvai rasti suardytuose kapuose. XV a. kapuose Nr. 11 ir 14 kartu su skiltuvais rasta ir po gabalėlį titnago. Skiltuvai nevienodi. Vieni iškalti iš pailgos plokštelės, kurios galai susukti ir sudaro rankeną, o kiti — uždaro ovalo formos (pav. 12).

Galąstuvų taip pat rasta 5 kapuose, iš kurių keturiuose palaidoti vyrai, o viename — vaikas. Du galąstuvai rasti suardytuose kapuose.

Ylų rasta tik suardytuose kapuose.

Apardytame kape Nr. 141 (mirusiojo lytis nenustatyta) rastos geležinės **žirklės** ir 2 žalvariniai **antpirščiai.**

Viename suardytame kape rastas 2 cm skersmens **verpstukas.**

Ietigalių rasta 5 kapuose, iš kurių 1 — žirgo. Dažniausia jie aptikti prie mirusiųjų galvos.

Iš žirgo aprangos rasta 2 geležinės **sagtys** ir gabalas odinio diržo, papuošto žalvariniais pusrutulėliais, o iš raitelio — 2 pentinai. Abu pentinai yra iš sudegintų mirusiųjų kapų.

Vyro kape Nr. 65 aptiktas apie 7 cm ilgio geležinis **skustuvas.** Keletas skustuvų rasta ir suardytuose kapuose. Vieni skustuvai įtveriamieji, kiti — užlenkiamieji.

Kape Nr. 125 prie mirusiojo kojų rastas molinis pūstais šonais **puodas,** papuoštas banguotomis linijomis.

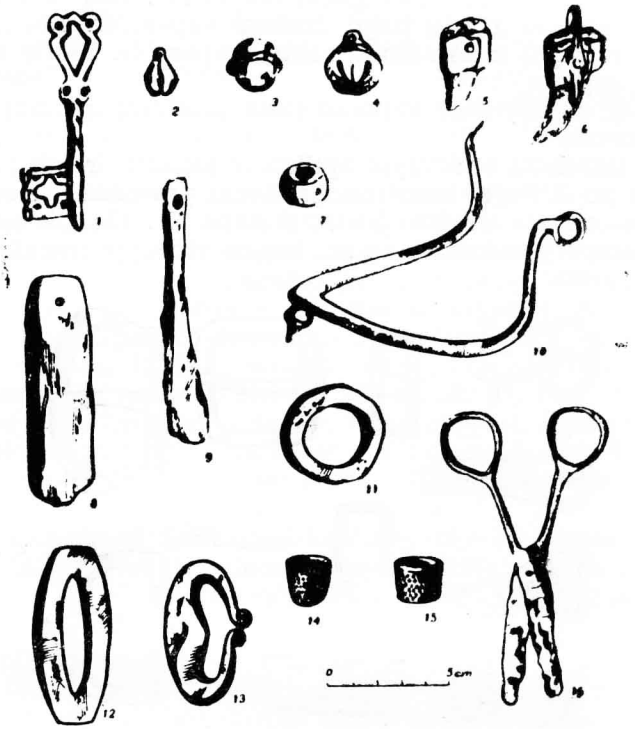

12 pav. Darbo įrankiai ir kabučiai

Papuošalų daugiausia aptikta moterų kapuose. Jau minėtame kape Nr. 134 rastas 1,5 cm pločio **apgalvis,** kurį sudaro žalvarinėmis keturkampėmis skardelėmis papuošta juosta.

Kape Nr. 47 rasti žalvariniai klaustuko formos **auskarai,** o kape Nr. 153 — žiedelio formos auskarai su 2 pakabučiais.

Segių Skrebinų senkapyje rasta 2 rūšių: pasaginių ir plokščių. Pasaginės seges pagal galų užbaigimą galima suskirstyti į tokias grupes: 1) platėjančiais galais, 2) aguoniniais galais, 3) kampuotais galais, 4) cilindriniais galais. Tik viena iš šių segių (platėjančiais galais) rasta moters kape Nr. 89. Kitos yra iš suardytų kapų. Plokščiosios segės yra dvejopos: ažūrinės ir apskritos skardinės. Jos rastos tik moterų kapuose.

Drabužiams susegti naudotos rutulio formos **sagos** (moters kapas Nr. 80) ir kabliukai su kilputėm (moters kapas Nr. 94). Moterų kapuose Nr. 13 ir 79 rasta mažyčių žalvarinių smeigtukų (kape Nr. 79 — prie galvos, kape Nr. 13 — odiniame kapšelyje).

Iš **pakabučių** aptikta žvangučių (kapai Nr. 130, 134, 140), apkaustytų žalvariu žvėrių nagų (moters kapas Nr. 134 ir vienas iš suardyto kapo) ir žalvarinių raktų (kapas Nr. 134 ir vienas iš suardyto kapo).

Keliuose suardytuose kapuose rasta juostinių ir pintų **apyrankių** fragmentų.

Žiedų Skrebinų senkapyje aptikta ir moterų, ir vyrų kapuose po 1 arba po 2. Pagal konstrukciją žiedai yra uždari ir sukeistais galais. Įdomus yra minėtas žiedas iš kapo Nr. 134. Jis sidabrinis, su šešiakampe paauksuota akimi, kurios viduryje įmontuotas gabalėlis lazurito.

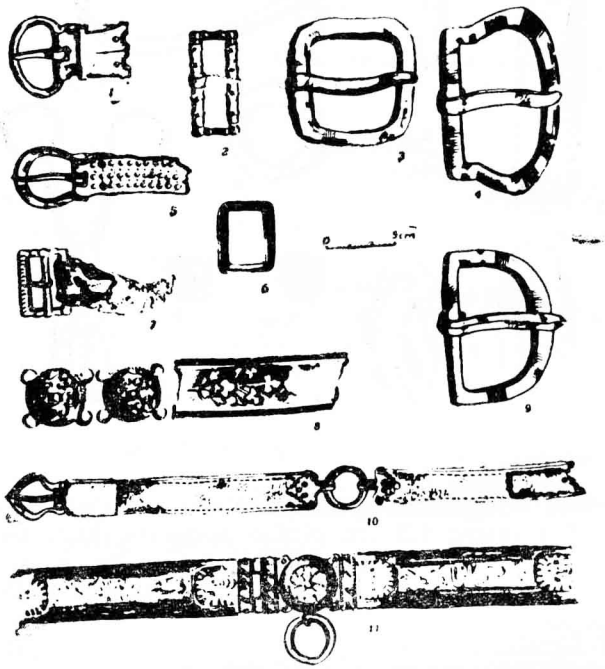

13 pav. Diržų sagtys ir apkalai

Senkapyje rasta ištisa **diržų** kolekcija (pav. 13). Daugelio jų išliko tik geležinės arba žalvarinės įvairių formų sagtys, kai kurie puošti žalvariniais apkalais, tačiau būta ir ištisai metalinių. Toks diržas rastas jaunos moters kape Nr. 94. Priekinę jo dalį sudaro 2 žalvarinės 2,5 cm pločio ir apie 11 cm ilgio plokštelės, papuoštos įspaustomis žmonių figūromis. Abi plokštelės susikabina kabliu ir kilpa. Kapas datuotas XVI a. monetomis.

Moters kape Nr. 100 rastas diržas, kurį sudaro alavinės 3 cm pločio plokštelės ir alaviniai apskritimai. Plokštelės ir apskritimai puošti augaliniu ornamentu.

Be diržų, jų sagčių ir apkalų, senkapyje rasta žalvarinių ir geležinių grandžių įvairiems daiktams prie diržo pasikabinti. Daugelyje kapų prie diržo rasti prikabinti odiniai kapšeliai — piniginės, kuriose, be kitų daiktų, aptikta ir **monetų.**

Monetų rasta 51 kape (iš 153) nepriklausomai nuo mirusiųjų amžiaus ir lyties skirtumų. Antai kapuose Nr. 78 ir 79 rasta vadinamųjų kunigaikščio Kęstučio laikų monetų (vienoje pusėje „Gedimino stulpai", kitoje — ietigalis ir kryžius). Kape Nr. 26 rastos 6 kunigaikščio Vytauto laikų monetos bei 1 karaliaus Žygimanto Augusto 1570 m. moneta. Kunigaikščio Aleksandro laikų monetų rasta kapuose Nr. 19, 43, 49, 58, 67, 111, 117. Dešimtyje kapų rasta Žygimanto Senojo laikų monetų, 15-koje kapų — Žygimanto Augusto, 18-koje kapų — Zigmanto Vazos, 6-iuose kapuose — Stepono Batoro, 1-me kape — Jono Albrechto laikų monetų.

Be Lietuvoje ir Lenkijoje kaldintų monetų, rasta švediškų (Gustavo Adolfo bei Kristinos laikų), kaldintų Rygoje ir Elbinge monetų, prūsiškų (Georgo Vilhelmo laikų), Bohemijos (Liudviko II Svidnicos laikų) monetų.

Daugelyje kapų, ypač XVI ir XVII a., rasta įvairių valdovų monetų. Dažniausiai viename kape rasta nuo 1 iki 10 monetų.

Kalbant apie to laikotarpio Skrebinų gyventojus, reikia pasakyti, kad 68 ištirtuose kapuose (iš 153) palaidoti vyrai (44,4% bendro kapų skaičiaus), 51-me moterys (33,3%), 21-me vaikai iki 14 metų amžiaus (13,7%). 13 mirusiųjų (8,5%) lytis dėl blogo kaulų stovio nenustatyta.

Dauguma vaikų mirė, būdami 3—7 metų amžiaus. Suaugusieji gyveno kiek ilgiau, negu XV—XVII amžių kitų Lietuvos vietų gyventojai. Moterys gyveno ilgiau, negu vyrai, — 44% moterų pergyveno 55 metus, tuo tarpu vyrų iki tokio amžiaus išgyveno tik 22%.

Dauguma moterų buvo 152—157 cm ūgio. Aritmetinis moterų ūgio vidurkis 157 cm. Panašaus ūgio moterys palaidotos ir kituose to laikotarpio Lietuvos senkapiuose.

Skrebinų vyrai vidutiniškai buvo kiek aukštesni, negu kitų centrinės Lietuvos dalies vietovių vyrai, ir ūgiu labai panašūs į vakarų Lietuvos vyrus. Beveik pusė jų prašoko 170 cm ūgį. Aritmetinis Skrebinų vyrų ūgio vidurkis XV—XVII amžiais buvo apie 168 cm.